

SESLİ BELGELERDEN MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İSMET GÖRGÜLÜ

Ulu Önder üzerine yapılan araştırma, inceleme ve yorumlar şüphesiz yıllarca devam edecektir. Başlı başına bir okul, bir ekol olan büyük dahinin, her yönüyle ortaya konulabilmesi zaman işidir.

Hakkında; bizzat tanık olanlar tarafından veya tanık olanlardan naklen anlatılarak; pek çok anı yayınlandı. Ölümünün üzerinden 50 yıl geçmesine rağmen, halen yeni anılar ortaya çıkmakta ve bunları, tarihe ışık tutacak değerde yenilerinin de takip edeceği anlaşılmaktadır.

Bazı anılar, ya sadece sohbetlerde kullanıldı, kaleme alınmadı, ya da hafızalarda kalarak sahibiyile beraber mezara gömüldü.

Kaleme alınmayanlardan Mustafa Kemal'le ilgili sesli belgelerden bazı anılar tesbit ettim.

Anılara geçmeden önce, tesbitleri üzerine açıklama yapmak istiyorum:

Kara Harp Akademisi birinci öğretim üyeliğim döneminde Kr. Hrp. Ak. K. (1982-1984) Tuğg. Sayın Yılmaz Tezkan'dan; "Radyo evlerinden, komutan ve gazilerin seslerinin derlenmesi" emrini aldık. Konu, yetişecek kurmay subayların karakter eğitimi yönünden önemli idi. Kısa sürede; Ankara, İstanbul ve İzmir radyo evleri ile temasa geçerek; emri yerine getirdik. Bu çalışmamız sırasında radyo evleri ses arşivlerinin (Diskotek) ayrı olduğunu, birisinde olanın diğerinde olmadığını öğrendik. Ve neticede Türkiye'de ilk defa komutan ve gazilerin harp hatıralarını ihtiva eden ses kayıtlarını bir merkezde toplamış olduk. Bunlar şu anda 37 adet kaset band halinde Kara Harp Akademisi kitaplığındadır.

Türk çocuğu, büyük emeklerle bu sesleri kaydeden T.R.T. elemanlarını daima şükranla anacaktır.

1. TÜMGENERAL CEMİL CONK¹ ANLATIYOR :

Atatürk'ün İcrada Sadeliği :

"Conk Bayırı'nda 2 gün yanyana savaşmış ve kendisiyle hiç tanışmamış olduğum Mustafa Kemal'i, 9 Ağustos gecesi Anafartalar Grubu Ko-

¹ Tümğ. Cemil Conk (1983-1963) Çanakkale Muharebelerine başlangıçta Güney Cephesinde, Seddülbahir bölgesinde alay komutanı olarak katıldı. 1915 Ağustosuna başından iti-

mutanlığına tayininden ve emri altına girdikten sonra tanıdım. 9 Ağustos taarruzundan önce 9 Ağustos gecesi Anafartalar Grubu Komutanlığına Mustafa Kemal getirilmişti. Bundan sonra bu değişikliği kıtalara bildiren 9 Ağustos'ta yapılması emrolunan taarruzun evvelki komutanı Fevzi Beyin² emir ve terkibine göre yapılacağı bildiriliyordu. Onun bu emri taarruza az zaman kaldığı için bulduğu en pratik hal tarzı idi. Bu küçük misal M. Kemal'in çok sade görüş sahibi bir komutan olduğunun misalidir.”

Millî Mücadeleyi Mustafa Kemal'den Başkası Kazanamazdı:

“... İşte onun hayran olduğum cephelerinden birisi de, 10 Ağustos sabahı süngü takmış iki Alayla, bir kurşun atmadan, İngilizler'e hücum ve onları yapışmış oldukları Conkbayır'ı tepesinin yamaçlarından aşağıya atışı; destanî cesaret, maharet ve fedakârlık örneğinin, örnek bir şahaseridir. Emri altında bulunduğum müddet zarfında Mustafa Kemal'i ciddî, vakur, temkinli kendinden emin, itibar ve tolerans sahibi çok değerli bir komutan olarak tanıdım. Anafartalar zaferini, daha doğrusu Çanakkale zaferinin kesin neticesine tesiri şüphesiz olan, 10 Ağustos süngü hücumunu³ Mustafa Kemal'den başka hiç kimse yaptıramadı ve yaptıramazdı. Millî Mücadelemizi de Mustafa Kemal'den başka hiç kimse başaramaz ve büyük zaferi kazanamazdı.”

baren Kuzey Grubunda Conkbayır'ında Yarbay rütbesi ile Tümen Komutanı olarak (8 ve 4 ncü Tüm.) çarpıştı. Mustafa Kemal'in emrinde 4 ncü Tüm. K. idi. Soyadını Conkbayır muharebelerinden almıştır. Eserleri arasında “Çanakkale Conkbayır Savaşları” adlı kitabı mevcuttur.

² Albay Fevzi (Mareşal Fevzi Çakmak değildir.) Saros Grup Komutanı iken 7 Ağustos 1915'te Anafartalar Grup K. lığına atandı. Aynı gün saat 14.00'de Anafartalar bölgesine geldi. 8 Ağustos'ta Anafartalar Taarruzunun yapılması emrini aldı. Ancak bu taarruzu yapacak olan tümenler (7 ve 12 nci) Saros bölgesinden Anafartalar'a henüz intikal halinde idiler. Birliklerin 8 Ağustos sabahına ancak intikallerini tamamlayabileceklerini, dinlendirmeden taarruza sokulmalarının uygun olmayacağını, ileri sürdü. Taarruzun 9 Ağustos'ta yapılmasını teklif etti. Bunun üzerine 8 Ağustos'ta görevinden alındı ve yerine, gece saat 21.45'de Alb. Mustafa Kemal atandı.

³ 10 Ağustos süngü hücumunu, bilindiği gibi, kaynaklarımız; Alb. Mustafa Kemal'in kırbacını havaya kaldırıp aniden indirmesiyle başlatıldığını ifade ederler. Hatta Atatürk; Uluğ İğdemir tarafından yayınlanan “Atatürk'ün Anafartalar Muharebelerine Ait Hatıraları” TTK. 1943 s. 66'da; kırbacı ile hücumu başlatıldığını anlatmaktadır. Yakın dönemde yayınlanan bir TV. programında ise; o muharebede emir subaylığı yapmış olan Sami isimli bir gazi tarafından; Atatürk'ün kırbacı ile değil bir erin portatif küreği ile hücumu başlatıldığı anlatılmıştır. Anlatan, olayı yakinen gördüğünü, sabah alacakaranlığında kırbacın hücumu kalkacak erler tarafından görülmeyeceği için Atatürk'ün bir erin küreğini kaldırıp aniden indirmesiyle hücumu başlatıldığını ifade etmiştir.

2. ALBAY ŞEFİK AKER⁴ ANLATIYOR :*Atatürk'ün Astlarının Yetki ve Sorumluluklarına Saygısı :*

"... Atatürk öyle bir komutan idi ki, başarı için mesuliyeti deruhte eden ve şahsî teşebbüs temayüllerini taşıyan maiyet arkadaşlarının heveslerini kırıcı veya selâhiyetlerini kısıcı değil, bilâkis olanca müsamahakârlığı ile teşvikcisi idi. Bir olayı arz edeyim.

Bir gün Fırka (Tümen) İstihkâm Bölük Komutanı geldi. Bana dedi ki, "Fırka K. lığının emri ile siperlerinizi mazgallıyacağız, siperlerinizi kalas ve toprakla örteceğiz, bize yardımcı erler veriniz" dedi. Ben, bu iş zararlıdır, istemem dedim. O, bu iş Kolordu K. lıgından gelen emrin⁵ gereği için yapılacaktır. Ben şimdi ne diyeceğim dedi. Ben; bu hattın müdafaa ve muhafazasından mesul benim, benden bunu istesinler, askerlerimi kendi elimle hapsedemem. Benim için bu cevabı verdi dersin dedim. O döndü gitti. Fırka Kurmay Başkanı İzzettin Çalışlar ile beraber bu cevabımı Mustafa Kemal'e arz ederler. Başka bir komutan olsa idi, bu sadıkane cevabımdan emrimi çevirdi diye içerliyerek, emrini icra ettirmeye ısrar ederdi.

Atatürk ise; "O, mesuliyetini müdriktir, bırakınız" cevabını vermekle maiyetinin selâhiyetine ve mesuliyetine hürmet etmiş oldu. Hakikat şu idi ki, zamanın ağır silâhları karşısında bu mahsuru sezmiştik. Nitekim burada tahminen bir ay sonra, İngiliz'lerin 6 Ağustos hücumlarında, Kanlı Sırtta, başka Fırkaya mensup bir alayın düşmanın ağır obüs ateşleri altında parçalanmış kalaslar ve topraklarla tıkanmış mazgallardan, tek bir tüfek atışı yapmaksızın uğradığı felâketin ve siper kaybının sebebi, o fırka siperlerinin kâmilen örtülmüş ve mazgallanmış olmasındandır. Diğer taraftan aynı şiddetli obüs ateşlerinden bizim 19. Fırkamıza düşmanın tam üç defa yaptığı hücumların, çok ağır hezimete uğramasının sebebi de, bütün siperlerimizin; mahzuruna binaen; örtülmemiş olmasındandır. İşte Atatürk'ün semereler yaratan yüksek komutanlık vasıflarından bu, tarihi bir misaldir."

⁴ Alb. Şefik Aker (1877-1964), Çanakkale kara muharebelerinin üçüncü gününde (27 Nisan) alayı ile beraber (27 nci A.) 19 ncu Tüm. K. Yb. Mustafa Kemal'in emrine verildi. 8 Ağustos'a kadar, yaklaşık 3,5 ay birlikte çalıştılar. Mustafa Kemal, Anafartalar Gr. K. olunca, 19 ncu Tüm. K. oldu.

⁵ Emri veren 3 ncu Kor. K. Yanyalı Esat Paşadır.

Atatürk'ün Allah'a İnanıcı :

"... İnsanların ilk varlıklarının mahiyeti, dışa sızan delilleriyle belirir. Ben 3,5 aya yakın bir müddetle temasta ve konuşmalarda bulunduğum Atatürk'ün islâmî ahlâka aykırı bir hâlini, hareketini görmedim. Bu açıklamamı kuvvetlendirmek için şahidi olduğum bir delili ilâve edeyim. 8/9 Ağustos gecesi bana 19 ncu Fırka K. lığı teslim edip Anafartalar Grubu K. lığına idareye giderken, Atatürk benim sol yanımda idi. Ağzından çıkan bir fısıltı dikkatimi çekti. Onun selâmet ve başarı için Allaha fısıltı ile niyazda bulunduğunu görmüş ve anlamıştım."

3. AKINCI SÜVARİ MÜFREZE KOMUTANI ASTEĞMEN ABDURRAHMAN ÖZGEN ⁶ ANLATIYOR :

"... Bir gün yine baskından dönüşümde kar yağıyordu, aylardan marttı, Eskişehir'e gittim yaralarımı sardırdım, Mustafa Kemal Paşa da oraya gelmiş, bir masa atmışlar. Oturmuşlar, burada kimi bekliyorlar bilmiyorum. Bir kalabalık toplanmış orada, bir köylüye gidip sordum ve bu kalabalık nedir dedim. Mustafa Kemal geldi dediler, atımdan indim, selâm verdim, hoşgeldiniz kumandanım dedim. Yüzüme şöyle sert sert baktı, tam bir asker bakışla, "Nereden geliyorsun" dedi. Efendim dedim, Eskişehir'den geliyorum, yaralıydım yaralarımı sardırdım, emir aldım tekrar cepheye dönüyorum, elimde gizli bir zarf var, dedim. "Peki, ne zamandan beri askersin" dedi. Doğduğumdan beri askerim dedim. Paşa hafif gözünün altında baktı; "Peki hangi alaydansın?" dedi. Ben Akıncı Süvari Alayındanım dedim. "Peki ama senin hakkında şikâyet var" dedi. Hayrola kumandanım dedim⁷ Paşa sağa döndü, sola döndü Salih Bozok'a döndü; "Bak" dedi "Bunun gibi vatanperverler oldukça benim hiç gözüm arkada kalmaz" dedi. "Hiç maaş almadın mı" dedi, almadım dedim. Çıkardı cebinden 10 lirayı bana verdi, zaten 20 lira parası vardı, Paşam dedim siz

⁶ Yedek Subay olarak İstiklâl Harbine katılan Abdurrahman Özgen; İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline tanık olmuş; Yunanlıların yaptıkları mezalimi görmüş; Manisa, Alaşehir, Aydın, Nazilli bölgelerinde, Kuva-yı Milliye içinde Yunanlılarla çarpışmış; Anzavur'un tenkiline katılmış; Fahrettin Altay'ın Süvari Kolordusu ile millî mücadeleye başladığı yer olan İzmir'e girme şerefine erişmiş kahraman bir gazimiz. Başından geçenleri 40 dk. süre ile anlatmaktadır. Rahmetli olduysa ruhu şad olsun.

⁷ Söz konusu şikâyet esirlerle ilgilidir. Mustafa Kemal Paşa'nın B.M.M. Reisi olarak Batı Cephesindeki bir asteğmen hakkında yapılan şikâyetleri bilmesi ve cephedeki bir tümenin cephane ve malzeme noksanlarını takibi ve tedariki için emir vermesi, olaylara derinliğine vakıf olması bakımından önemlidir.

de benim gibi maaş almıyorsunuz, sizde de zaten para yok dedim. Ben bunu almış gibi kabul ettim, varolun, sağolun, Allah başımızdan eksik etmesin sizi dedim. Alamayacağım dedim. Kızdı ve al dedi. Peki paşam dedim alırım, ancak imzalarım dedim. İmzalanır deyince gözleri yaşardı, o bir gurur iftihar sevinci yaşlarıydı. Elinde kurşun kalem vardı, dolma kalem değildi, onunla "Biricik Hatırası Mustafa Kemal" diye yazdım. Bu para halen elimde, mevcuttur, hatıra olarak saklıyorum, inşallah bunu televizyonda göstereceğim, vatandaşlar da görsünler. O zaman bana dedi ki; "Mümkün olduğu kadar fazla cephaneye ve fazla silâh elde etmeye bakın. Gene şimdi emir vereceğim, 14 ncü Süvari Fırkasının cephanesini ve malzemesini nereden bulursan alacaksın ve kendin götüreceksin" dedi. Emredersin paşam dedim ve elini öptüm ayrıldım..."

4. TÜMGENERAL İSMAİL HAKKI TEKÇE ANLATIYOR :

Atatürk'ün Dört Büyük Cephesi :

"19 Nisan 1920 tarihinde üsteğmen olarak ilk refakat subayı ve 10 Kasım 1938'e kadar Muhafız Alay K. lığında bulundum. Tam 18 yıl 6 ay 24 gün. Ölümünün 24 ncü yıl dönümü olan 10 Kasım 1962 günü için benden ona ait hatıralarımdan bahsetmem istendi. Atatürk hatıraları her yönüyle o kadar geniş o kadar engin ki bunların özeti ciltlerle kitaplar tutar. Çünkü o büyük dahinin dünya ölçüsünde en az dört büyük cephesi vardır.

1 — En büyük Komutandır. Cengizler, Atillalar, Napolyonlar'a da komutan denildiği halde bir sel gibi gelip geçmişler ve nihayet menfalarda (sürgün yeri) eriyip gitmişlerdir. Cihan harbinde yıkılmış, mağlûp olmuş ölmüş denilen Türk milletinin, yurduna üşüşen üstün düşmanları dahi, komutanlık dehası ile kovarak yeniden hayata kavuşturmuştur. Böylece askerlik tarihine, dünya harp tarihine, dünyada sevk ve idare örneği göstermiştir. Bu safhaya ait hatıraları tarihe bırakıyorum.

2 — Dünya ölçüsünde en büyük siyasîdir. Gerek dış, gerek iç âlemin millî mücadelemizde; gerek cumhuriyet devri içerisinde dünyanın en büyük şahsiyetleriyle temasında şahidi olduğumuz, bizzat kendisinden dinlediğimiz büyük siyaset dehası, Türk milletini, devletini ittifakı aranan bir varlık haline getirmiş. Düşmanları dost etmiş, dostlarını kendilerine daha sıkı bağlayan çekici bir kudret yaratmıştır. Bunun tasviplerini de siyasî tarihe bırakıyorum.

3 — İnkılâpçı, devrimci cephesi. Tarihte örneği görülmeyen bir enginliktir. En kısa bir zamanda tahakkuk ettirdiği devrimleri kendi çalışma masası başında ve mutad akşam sofralarında, yakın ve güvendiği arkadaşlarına, en küçük teferruatına kadar nasıl açtığını ve nasıl serbest tartışmaya başladığını gözlerimle görmüş, kulaklarımla işitmiş olduğumdan, devrimlerde ne engin bir derya ne zengin bir hazine olduğunu tarif edemem. Bunları da inkılâp tarihine bırakıyorum.

4— Sosyal ve medenî cephesi : O yarattığı medenî hayatı, milletin iktisadî ve sinai alanlarda yükselişi ile medenî yaşayışını düzenleyecek tesisleri vakit geçirmeden güvenle kurup çalışma yoluna sokmayı; harp içerisine girip esasen bildiği ihtiyaçları, onların ağızlarından dinlemeyi; o zaman % 80 ni ortaçağ devrinden öncesini yaşayan milletini, kendi tabirince muasır medeniyet seviyesine çıkarmayı; ne çöşkün ifade ve ne hevesli irade kuvvetiyle her fırsatta ortaya koymayı tam bir vazife bilirdi. Milletini dünya medeniyetinden 100 yıl geri bırakan köhne hurafelerin, din perdesi altında sürekli huzursuzluk yaratan çeşitli isyanların, esasen İslâmiyetin yasak ettiği kara cehaletle, bunların ortadan kaldırılmasındaki azminde ne derin bilgisi vardı.

Onun memleket varlığına, yetişecek gençliğe, fedakâr öğretmene ilim erbabına, sevgisi ve saygısı hudutsuzdu. Hemen her hitabesinde, her temasında ince dudaklarından çıkan ne güzel sözler, mavi gözlerinden taşan alevler parıldardı. Bunların da takdirlerini tarihe bırakıyorum.”

Muhafız Alayı'nın Kuruluşu :

“Şimdi ben huzurlarınızda bu defalık, maiyetlerine giriş tarihinden başlayan bir hatıramla yetineceğim :

3 ncü Kafkas Tümeninden seçilip Ankara'ya geldiğim 16 Nisan 1920 tarihinde şimdiki İş Bankası Genel Müdürlüğünün bulunduğu yerde kendilerine katıldım. Kendimi takdim ettim. Merhum Halit Paşa'nın mektubunu okuduktan sonra merhum Salih Bozok'a o zamanki Heyet-i Temsiliye karargâhı olan ziraat mektebinde üst katta bir oda hazırlamalarını emrederek refakat zabıtlığı vazifesine başladım. Bu temiz samimî sözlerle çelik iradeli gözlerin altında sevindim. 23 Nisan 1920 Cuma günü B. M. Meclisi açıldı. B.M.M. Başkanı olan Mustafa Kemal Paşa geceli gündüzlü çalışıyor, millet ve memleketin mukadderatına el koymuş olan Meclisin vazifesinde muvaffak olacağını, yobazları ikna ediyordu.

— Şimdi sizlere Muhafız Alayı'nın nasıl kurulduğunu anlatacağım : Temmuz 1920 tarihinde Kuva-yı Seyyare Komutanı Çerkez Ethem silâhli seçme maiyet ve avanesiyle cepheden Ankara'ya, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere geliyor. Bu tarihte Mustafa Kemal Paşa Ankara istasyonundaki kalem-i mahsus binasında ikamet etmekte. Çerkez Ethem binanın üst katında Mustafa Kemal Paşa'ya mülâki oldu. Silâhli maiyeti sokak kapısından salon kapısına kadar her merdiven basamağında birer kişi olmak üzere 20'den fazla efrat, yer almıştı. Bizim karargâhımızda ise nöbet tutacak bir tek askerimiz yoktu. Ethem maiyeti ile ayrılıp gittikten sonra biz maiyet arkadaşlar, Paşanın huzuruna çıktık. O zaman Ankara Valisi ve Komutanı olan Nuri Bey (Nuri Conker)e; Kuva-yı Seyyare ile aramızda itimatsızlık olduğunu, merdiven basamaklarında Ethem'in maiyetinin yer aldığını ve hiç olmazsa bir muhafız olarak bir takım teşkil etmek üzere müsaadelerini istirham ederken, Mustafa Kemal Paşa ne görüştüğümüzü bana sordu. Ben izahat vermek istemedim. Kendileri anlamak istediklerinde ısrar ettiler. İfademi aynen tekrar ettim. Ben senin işine karışmam diyerek, ben müsadeyi aldım.

18 Temmuz 1920 tarihinde muhafız takımını teşkil ettim. Eskişehir'e trenle yaptığımız seyahatlerde muhafızlardan memnun olduğunu ve bunu bir bölük yapmaktığımı emrettiler.

Kısa bir zamanda emirlerini yerine getirdim. 27 Aralık 1920'de İmâlât-ı Harbiyenin batısındaki düzlükte at koşusu devam ederken, Şark Cephesi Komutanı General Kazım Karabekir'den, Kars'ın alındığına dair şifre geldi. Mustafa Kemal Paşa memnun oldu ve "Karabekir Paşanın bu muvaffakiyeti bizim bundan sonra yapacağımız hareketlerde büyük destek olacaktır" dediler. Ve bana da Koşudan sonra bölüğümü toplamaktığımı ve Ankara'da yeniden teşkil edilmekte olan Jandarma Tb. nun Komutanı Kemal Bey'i de çağırmanı emrettiler.

Ankara istasyonundan şehre giden yolun doğusunda Jandarma Taburu batısındaki bataklık kısımdan da bizim Muhafız Bölüğü taarruz vazifesi almıştı.

Biz hedefimize ulaştığımızda J. Tb. henüz İncesu bataklığında kalmıştı. Akköprü yoluna vardığımız zaman, Paşa otomobili ile geldi ve beni çağırarak, bölüğün hareketinden talim ve terbiyesinden çok memnun olduğunu, tabur yap diye emir verdiler. Hazırladığım kadroya göre tabur teşkilâtına geçtim. Öğle yemeği esnasında mevcudumuzun 750'yi bulduğunu bildirdiğim zaman "Ethem Ankara'ya gelip Meclis azalarını ayaklarından

B.M.M. önünde asacağını meclisteki adamlarına bildirmiş, şimdi gelsin görelim” diyerek memnuniyetini ishar ettiler.

Nihayet Garp Cephesinden Ethem’in isyan ettiği, Kütahya’daki birliklerimize baskın verdiği ve Yunanlı’lar ile birlikte taarruza geçtikleri raporları geliyordu. Nihayet neticede 1 nci İnönü Zaferi kazanılmıştı. Ethem kuvvetleri dağılmış, kendisi Yunanlılara sığınmaya mecbur edilmişti.

Garp Cephesinde ciddî muharebe safhaları başladı.

Taburumla II nci İnönü, Sakarya birinci kısım ve Kütahya ve Eskişehir muharebelerine iştirak ettim. 2 nci Sakarya muharebesi başlamadan evvel taburumu Ankara’ya celpettiler.

— 2 nci Sakarya muharebesi başlamadan evvel, cephe üzerinde atla dolaşırken üzengiden ayağı kayıp attan yere düşüyor. Köprücük kemiği zedeleniyor. Ankara’ya tedavi için geldiler, doktorlar yatağında bir hafta kalmasını tasvip etikleri halde, “Beni Başkomutan tayin ettiler, bir hafta değil 1 gün kalamam, 2-3 gün içinde düşmanın Sakarya Cephemize taarruzu muhakkaktır ve bana sen hemen taburunla Sincan köyüne hareket et sana bir şifre versinler düşman harekâtında muvaffak olursa Mihaliççık ormanlarında 1 nci Grup K. nı Kazım Beyin (Özalp) emrine girerek gerilla yapacaksın, aksi takdirde seni sol kanada göndereceğim” dedi. Sincan köyünde aldığım 2 nci emirle trenle Polatlı’ya gittim. Taburumla Sakarya muharebelerine katıldım.”

5. ORGENERAL FAHRİ ÖZDİLEK⁸ ANLATIYOR :

Mustafa Kemal’in Sakarya’da Attan Düşerek Yaralanması:

“... Hizmetlerimiz cepheye devam ederken alay komutanına tümen karargâhından kapalı bir yazı geldi. Alay komutanı bize sadece bunu söyledi: Çok büyük adamlar alay konma bölgesine geleceklermiş, birkaç güne kadar. Onlara at hazırlayacağız. Biz, bölükler de büyük kumandanlar binsinler diye en güzel atları hazırladık. Alay komutanı da kendi atını en büyük kişiye ayırdı, binek olarak. Bu hazırlığımız birkaç gün devam etti. Günlerden birgün otomobillerle M. Kemal Paşa, İsmet Bey⁹, Mare-

⁸ Org. Fahri Özdilek (1908 -) İstiklâl Harbine genç bir subay olarak katıldı. Cumhuriyet döneminde Ordu. K. lığına kadar yükseldi. 27 Mayıs 1960’dan sonra Başbakan Yardımcılığı, MBK. Üyeliği, MSB. lığı, daha sonra Tabii Senatör olarak görev yaptı. Halen millet vekilidir.

⁹ İsmet İnönü; o tarihte Batı Cephesi Komutanı Mirilva İsmet Paşa

şal Fevzi Çakmak¹⁰, Şükrü Naili Bey¹¹, Ali Hikmet Bey¹² ve bunların kumanda ettikleri kıtaların Kh.larında kurmay subaylar ve onların emir subayları geldiler. Atlara bindiler, yakında bir tepeye çıktılar. Kıtalarımız çekilirse Sakarya nehrinin hangi deresini önüne alarak muharebeyi hangi arazi kesiminde daha iyi yapabilir diye. Onlar araziye kıymetlendirmeye çalışıyorlar. Askerî çalışma evvelâ karargâhta, haritada olur, sonra harita araziye tatbik edilir. Onlar da bunu yapıyorlardı.

Haritayı yaydılar, cihetine koydular. Ben koruyucu (muhafız) bölük komutanı, bir takımım ile bulunuyorum. Alayımızın kumandanı emir subayı, alayımızın doktoru da ayrıca bulunuyor. Ötekiler de atlarıyla falan gelmişlerdi. Haritayı cihetine koydular ve araziye tetkik ettiler. Bir aralık M. Kemal Paşa sol gerisine şöyle bakarken şu sivri T. yi bulun haritada dedi. Haritaya bakanlar Mangal Dağı dediler. Çok mühim orası dedi, oraya gidelim. Orası kilit noktasıdır orayı bir görelim dedi. Gerekirse mevzinin sol kanadını oraya dayamak için falan. Oraya gidelim isteği üzerine herkes haritaları toplamaya çalıştı. Biz de atlarımıza bindik. M. Kemal Paşa da alay komutanımızın ayırdığı atın yanına gitti, sol ayağını üzengiye soktu, hayvanın dizginlerini toplayıp yelesinden bir tutam tutmadan üzerindeki elbiseden "hışşt" sesi çıktı, hayvan ürktü, bir adım sağa fırlayabildi. Atatürk'ün ayağı üzengide takılı kaldı. Hayvan sağa gidince Atatürk sola doğru yıkıldı, kaburgasının üzerine yere düştü. Yumruk kadar bir taş çarpan kaburgasıyla Atatürk baygınlık geçirdi. Hemen indik. Benim seyisim Yozgatlı Ahmet, Alay Kh.indan kunduracı Ahmet yanına koştuk. Göğsünü açtım, matarayla su serptik falan. Bu sırada doktorumuz yetişti. O sıhhiye erlerine beşik yaptırarak Atatürk'ü 400 m. ilerde alay komutanının karargâhı, yeni muhtar odasına¹³ götürdüler. Atatürk'ü sedire uzattılar.

Rahmetli Mareşal¹⁴, Atatürk'ün baş tarafında bir iskemlede oturdu, ayak ucundaki boşlukta da sedire İnönü oturdu. Biz de içerdeyiz. Bizim alay doktoru sıhhiye erlerinin yardımını ile Atatürk'ün fanilasını kaldırdı. Epeyce yokladıktan sonra kırık yok dedi. Ezik var, çatlak olabilir ama, daha çok ezik olabilir. Paşamızın Mangal Dağına gitmesi uygun değil, din-

¹⁰ O tarihte 1 nci Ferik (Orgeneral) ve Genelkurmay Başkanı idi.

¹¹ Korg. Şükrü Naili Gökberk. Albay rütbesi ile 15 nci Tüm. K. idi.

¹² Korg. Ali Hikmet Ayerdem. Albay rütbesi ile Millî Müdafaa Vekâleti müsteşarı idi.

¹³ Olay İnlerkatrançı köyünün 400 m. güneyinde geçmiştir.

¹⁴ Mareşal Fevzi Çakmak

lenmesine ihtiyaç var. Biz bu haberi işitinceye kadar Atatürk'e birşey oldu diye üzölmüşüük. Bu haber bizi ferahlattı. Atatürk biraz sonra iyice kendine geldi, otomobiline bindi. Polatlı yoluyla Ankara'ya döndüler”¹⁵

6. ORGENERAL FAHRETTİN ALTAY¹⁶ ANLATIYOR :

Atatürk'ün Büyük Taarruzda Komutayı Bizzat Ele Almasının Nedeni :

“... Bazı kimselerin, bu savaşın idaresini cephe komutanına bırakmıyarak kendisinin ele almasının sebebini anlamakta müşkülât çektiklerini söyledikleri işitilmiştir. Bu sebep açıktır. Atatürk'ün kesin sonuç almak istediğı bu savaşta, kendisini yanı başında görecek askerlerimizin manevî kudretinin çok artacağını hesapladığı gibi, % 1 ihtimalle savaş kazanamama halinde, yüksek bir vicdan icabı, mesuliyeti kendilerinde bulundurmamak istemeleridir.”

Çalıştılar, kazanamadılar, feda oldular

“İstiklâl mücadelelerinin başladığı senelerde bazı ecnebler bana demişlerdi ki; Mustafa Kemal'in arkasına düşmekte ne fayda görüyorsunuz. İttihat ve Terakki erkânı, arkadaşlarını düşman eline bırakıp kaçtılar. Bu adamın da sonunda böyle yapmıyacağını ne biliyorsunuz? Dediler. Cevap vermedim, gülümsemekle yetindim. Ankara'ya gidip Mustafa Kemal'le görüştüğüm zaman, Mustafa Kemal'e sordum. Bu işte muvaffak olamadığınız zaman ne yapmak istiyorsunuz, cevap olarak dedi ki; “Muvaffak olacağıma eminim fakat uzak bir ihtimalle muvaffak olamazsam çekile çekile sağ kalanlarla vatanın son noktasına kadar savaşarak canlarımızı veririz. Milletimizden sağ kalanlarından birisi çıkar da mezarımızın başına “Çalıştılar, Kazanamadılar, Feda Oldular diye bir taş dikerse, işte, bizim mükâfatımız bu olur.” Bu sözleri dinlerken gözlerim yaşardı. Kendisi bu soruyu ne sebeple sorduğumu sordu. Sorularını cevapsız bıraktığımı anlattım. O “Gafiller” diyerek acı bir tebessüm etti”.

¹⁵ O dönemde Batı Cephesi Kurmay Başkanı olan Org. Asım Gündüz, anılarında bu olayı kısaca anlatır ve tanık olduğunu da ifade eder. Bakınız “Garp Cephesi Kurmay Başkanı Asım Gündüz Hatıralarım.” Kervan Yayınları İst. 1973 s. 58-59

¹⁶ Org. Fahrettin Altay (1880-1974), Balkan Harbine Aşiret Süvari Tug. K., 1 nci Dünya Harbine Tüm. ve Kor. K., İstiklâl Harbine 5 nci Süvari Kor. K. olarak katıldı. On sene (1934-1944) 1 nci Or. K. lığı yaptı. 1945'de emekli oldu. 1946'da Burdur Milletvekili olarak Meclise girdi.

7. ORGENERAL ASIM GÜNDÜZ¹⁷ ANLATIYOR :*30 Ağustos Zaferi Üzerine Meclisin Gece Toplantıya Çağrılarak Subayların Anında Ödüllendirilmesi :*

“30 Ağustos günü biz Karahisar’da idik ve harekâtı bizzat idare ediyorduk. Atatürk, rahmetli 1 nci Ordu K.na, Nurettin Paşa’nın yanına gitmişti. Mareşalı da ¹⁸ Kuzeye 2 nci Orduya göndermişti. Bizzat bu Komutanlara yardım için. Biz bütün harekâtı idare ediyorduk. 30 Ağustos günü öğleye doğru gelen raporlardan düşmanın tamamıyla ihate¹⁹ edildiğini öğrenince, sabah olunca otomobilimizle derhal o istikamete hareket ettik. İsmet Paşa ile beraber. Çal köyüne varınca, köyde hiç kimseye rastlayamadık. Baktık bir köylü tepeden iniyor. “Dayı ne var ne yok?” diye sorduk “Bitti, şu tepeye çıkın da görün” dedi. Tepeye çıktığımızda ne görelim. Bütün Eğir’deki kolordu ve diğerleri kamilen kuzeyden, 1 nci ordu güneyden, 2 ordu ile sarılmış ve tamamen düşman topyekün elimize esir düşmüştü. Bu işler bittikten sonra evvelâ bir köyde toplandık, akşama doğru Dumlu köyüne geldik. Bu köyde fakir bir ailenin evinin damının üstüne Atatürk’ün çadırını kurdurduk. Bu damın önüne de Mareşalın, İsmet Paşanın ve diğer karargâh arkadaşlarımızın çadırlarını kurdurduk. Geceyi orada geçirdik. O gece birçok esirler getirmişlerdi, onlar da bizim çadırlarımızın önünde geceyi geçirdiler. Ben gelen raporlardan bazı mühimlerini Atatürk’e götürdüğüm zaman Atatürk vaziyetten çok memnun görünüyordu. Bana dedi ki “Başta kendin olmak üzere Miralay Sami Bey²⁰, Miralay İzzettin Bey²¹, Miralay Osman Bey’in²² Livalığını (Tümgeneralliğini), Fevzi Paşanın Mareşallığını, İsmet Paşanın Korgeneralliğini yazınız” dedi. Biz de bu esas üzerine inhalarını yazdık. Yaveri Salih Bey bu inhaları Ankara’ya Büyük Millet Meclisine arz edilmek üzere götürdü.

¹⁷ Org. Asım Gündüz (1880-1970); Birinci Dünya Harbine Suriye Filistin cephesinde Kor. ve Or. Kur. Bşk. ve Tüm. K., İstiklâl Harbine Batı Cephesi Kur. Bşk. olarak katıldı. Cumhuriyet Döneminde Kor. K. lığı ve 14 sene (1929-1940) Gnkur. 2 nci Bşk.lığı yaptı. 1945’de emekli oldu. Kütahya Milletvekili olarak Meclise katıldı.

¹⁸ Mareşal Fevzi Çakmak

¹⁹ Kuşatıldığını.

²⁰ Korg. Kemalettin Sami Gökçen (1884-1934). Çolak Kemal olarak tanınır. Kahramanlığı ile ün yapmıştır. Muharebe sahasında aldığı yaraların sayısı —çokluğu nedeniyle— tartışılmazdır.

²¹ Org. İzzettin Çalışlar (1882-1951). Atatürk’ün 19 ncu Tüm. de, Anafartalar Grubunda ve 2 nci Ordu’da Kur. Bşk. idi.

²² Tümğ. Osman Nuri Koptagel (1874 - 1942)

Telefonla meclise bildirdi. Meclis gece toplanarak inhaları kabul etti ve gece yarısı 12.00 ye doğru çıkıp geldi²³. Biz Tümgeneral olduk. Bizim yıldız koymakla rütbelerimiz takıldı, fakat Mareşale çiçek yapmak gerekiyordu. Bir kağıt üzerine çiçek yaptık, Mareşal İzmir'e kadar öyle gitti.”

Bir Türk Anası

“Dumlu'da (Dumlupınar'da) Atatürk'e bir rapor arzetmek üzere dama çıkarken o damın sahibesi kadın bana dedi ki “Oğlum Paşaya mı gidiyorsun” Eteğine sarılmış iki adet yumurta çıkardı. “Düşman hiç bir şey bırakmadı şu iki yumurtacığım kaldı, bunları paşaya götürün paşa bunları yesin”. Atatürk'e götürüp verdiğim zaman gözleri yaşardı. “Bunları pişittirin yiyeceğim” dedi emir neferine.

²³ Başkomutanın terfiler hakkındaki emirleri ile terfi eden Kor. ve Tüm. K. larının listesi “Türk İ.H. II nci Cilt Batı Cephesi 6 ncı Kıs. III ncü Kitap, Büyük Taarruzda Takip Harekâtı, Gnkur. Harp Tarihi Bşk. Yayını — 1969” adlı eserin s. 251-253'nde mevcuttur.